

УДК 021:004.91

В.О. Копанєва

НАУКОВЕ ДЕКЛАРУВАННЯ ВИШІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

Мета роботи – визначення наукових засад формування та багатоаспектного використання бібліометричних профілів як наукових декларацій і джерельної бази для порівняння та експертного оцінювання результативності діяльності вишів культури і мистецтв. **Методологія** дослідження базується на філософських категоріях загального, особливого й одиничного, які в контексті наукометрії конкретизуються в суспільні функції наукового декларування: оглядово-аналітичну та наукометричну. **Наукова новизна** роботи полягає в розвитку синергетичних засад бібліометричного моніторингу діяльності вишів на основі організації взаємодії наукової спільноти, що фокусується на формуванні бібліометричних профілів, і аналітичних структур, завданням яких є опрацювання наявних у них даних. **Висновки.** Наукометрична діяльність бібліотеки вишу має бути зорієнтована на участь у кооперативному формуванні системи наукового декларування та подальшому використанні її сукупних бібліометричних ресурсів при підготовці оглядово-аналітичних матеріалів для експертного оцінювання результативності роботи споріднених вищих навчальних закладів. Апробацію результатів дослідження проведено при аналізі бібліометричних показників вишів України культурно-мистецького профілю.

Ключові слова: університети, наукові декларації, бібліометрія, наукометрія, експертне оцінювання.

В.А. Копанєва

НАУЧНОЕ ДЕКЛАРИРОВАНИЕ ВУЗОВ КУЛЬТУРЫ И ИСКУССТВ

Цель работы – определение научных основ формирования и многоаспектного использования библиометрических профилей в качестве научных деклараций и источниковой базы для сравнения и экспертного оценивания результативности деятельности вузов культуры и искусств. **Методология** исследования базируется на философских категориях общего, особенного и единичного, которые в контексте наукометрии конкретизируются в общественные функции научного декларирования: обзорно-аналитическую и наукометрическую. **Научная новизна** работы заключается в развитии синергетического направления библиометрического мониторинга деятельности вузов на основе организации взаимодействия научного сообщества, которое фокусируется на формировании библиометрических профилей, и аналитических структур, задачей которых является обработка содержащихся в них данных. **Выводы.** Наукометрическая деятельность библиотеки вуза должна быть сориентирована на участие в кооперативном формировании системы научного декларирования и дальнейшем использовании ее совокупных библиометрических ресурсов при подготовке обзорно-аналитических материалов для экспертного оценивания результативности работы родственных вузов. Апробация результатов исследования проведена при анализе библиометрических показателей вузов Украины культурно-художественного профиля.

Ключевые слова: университеты, научные декларации, библиометрия, наукометрия, экспертное оценивание.

V. Kopaneva

SCIENTIFIC DECLARATION OF UNIVERSITY OF CULTURE AND ARTS

The purpose of the study is to define the scientific basis for the formation and multidimensional use of bibliometrics profiles as the scientific declarations and as a source for comparison and expert evaluation of the

effectiveness of the activities of the universities of culture and the arts. **The methodology** of the research is based on the philosophical categories of the general, special and individual, which, in the context of scientometrics, are specified in the social functions: scientific declaration, overview-analytics and scientometrics. **The scientific novelty** of the work lies in the development of the synergetic direction of bibliometrical monitoring of the activity of universities on the basis of the interaction between the scientific community, which focuses on the formation of bibliometric profiles, and analytical structures, whose task is to process the data contained in them. **Conclusions.** Scientometric activity of a university library should be oriented towards participation in the cooperative development of the system of scientific declaration and further use of its aggregate bibliometric resources in the preparation of survey-analytical materials for expert evaluation of related universities effectiveness. Approbation of the results of the research was carried out in the process of analysis of the bibliometric indicators of Ukrainian universities of cultural and arts.

Keywords: universities, scientific declarations, bibliometry, scientometry, expert evaluation.

Актуальність теми дослідження. Наразі цілісна державна політика розвитку науково-освітньої сфери України підмінена «оптимізаційними» заходами, спрямованими на скорочення коштів, що виділяються на підтримку функціонування окресленої сфери. Однією з причин такої ситуації є відсутність конструктивного діалогу між науково-освітнім співтовариством і органами управління університетами та академічними інститутами. Налагодженню такого діалогу може сприяти наукометрична діяльність бібліотек, орієнтована на надання суспільству об'єктивної інформації про стан науки та освіти і їхні можливості забезпечення процесу актуалізації економічних і соціальних завдань. Розвинена мережа бібліотек, наявність відомчих й регіональних зв'язків між ними, а також підготовлений до інформаційно-аналітичної роботи кадровий потенціал створюють передумови для формування на їхній базі розподіленої системи бібліометричного моніторингу наукових комунікацій й підготовки оглядово-аналітичних матеріалів про результативність науково-педагогічної діяльності учених і наукових колективів (університетів, інститутів, кафедр, відділів, лабораторій). Це буде сприяти переходу від «павутини документів» до «павутини даних» і надасть користувачам можливість отримувати інформацію з різноманітних джерел. Водночас бібліотеки підтвердять статус інформаційних експертів [5; 7; 9].

Реалізація згаданих передумов стала можливою завдяки появі в системі наукової комунікації нового феномену – бібліометричних профілів. Останні є однією з прозорих форм звітності дослідницької спільноти перед су-

спільнотою – своєрідними науковими деклараціями. Таким чином, оприлюднення наукових напрацювань дослідника забезпечується в цих деклараціях уніфікованою веб-сторінкою, яка містить вивірений безпосередньо науковцем список його публікацій, індекси та діаграму їх цитувань, коло наукових інтересів тощо.

Універсальною платформою для створення бібліометричних профілів є система *Google Scholar*, яка не має рівних за видовим, галузевим, географічним і мовним охопленням публікацій. Завдяки цьому бібліометричні показники в наукових деклараціях на цій платформі статистично достовірніші, ніж у випадку використання комерційних платформ *Scopus* і *Web of Science* [4; 8; 9].

Незважаючи на намагання «саботувати» процес наукового декларування, він послідовно розвивається. Наразі українські дослідники активно долучаються до представлення в Інтернеті своїх напрацювань: серед декларантів президент НАН України Б. Патон і президенти Національних галузевих академій наук. Оприлюднюють свої інтелектуальні здобутки і науковці вишів культури і мистецтв, прикладом для яких стали їхні ректори: В. Даниленко (Харківська державна академія дизайну і мистецтв), В. Рожок (Національна музична академія України імені П. І. Чайковського), В. Чернець (Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв), В. Шейко (Харківська державна академія культури) та інші. Але особливо приємно відзначити активність наукової молоді: так, саме її участь у науковому декларуванні свідчить про те, що цей процес став незворотним, спричиняючи стратегічний поступ наукового сегменту української держави.

Констатуючи наявність практичних результатів у цій сфері, водночас слід означити недостатність розробки теоретичного базису наукового декларування. Останнє спричинює гальмування актуалізації наявного об'єму наукових декларацій для надання суспільству загальної картини стану вітчизняного науково-освітнього середовища і, зокрема, аналізу та оцінювання його мистецької та культурологічної складових.

Мета дослідження – визначення наукових засад формування та багатоаспектного використання бібліометричних профілів у якості наукових декларацій і джерельної бази для порівняння та експертного оцінювання результативності діяльності вишів культурно-мистецького профілю.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на стрімке поширення бібліометричних профілів в Україні та світі, їхні суспільні функції наразі є недостатньо визначеними. За А.°Соколовим°[10], «[...] суспільна функція є конкретизацією суспільного призначення соціальної системи, що слугує для доцільної організації практичної діяльності в рамках цієї системи». Для встановлення функцій бібліометричних профілів використаємо філософські категорії загального, особливого й одиничного. Так, саме такий методологічний підхід дозволив у 70-80-х роках ХХ ст. розробити логічно струнку теорію бібліографознавства і виявити відповідні цим категоріям суспільні функції бібліографічної інформації – *пошукову*, *комунікативну* й *оцінювальну* [6]. Тріада подібних функцій притаманна й інформації, що міститься в бібліометричних профілях, оскільки наведені в них дані дозволяють здійснювати пошук науковців, відносити їх до певної групи вчених і оцінювати результативність дослідницької діяльності.

Спорідненість бібліографічної і бібліометричної проблематики дозволяє визначити основні суспільні функції бібліометричних профілів шляхом сутнісної конкретизації та термінологічного уточнення згаданої тріади функцій бібліографічної інформації. Аналог першої з них, – *пошукової*, – у бібліометричній сфері доцільно номінувати (іменувати) *науковим декларуванням*. Така назва логічно впливає із загального призначення бібліоме-

тричних профілів: надання суспільству прозорості інформації про результати діяльності вчених. Свідченням необхідності наукового декларування є ініціатива Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти по запровадженню системи інтелектуальних декларацій на базі існуючих наукометричних платформ [3; 9]. Наявні бібліометричні профілі, які можна назвати *Google*-деклараціями, *de facto* є основою такої системи (звичайно, необхідно врахувати додаткові вимоги згаданого Агентства).

Другу суспільну функцію бібліометричних профілів слід назвати *оглядово-аналітичною*. Вона спрямована на впорядкування профілів за певними формальними ознаками для отримання уявлення про галузеву, відомчу та регіональну структуру науково-освітньої сфери. Статистична обробка даних у масиві бібліометричних профілів дає змогу, зокрема, отримувати дані для обґрунтування управлінських рішень при виділенні вишам бюджетних місць на ті чи інші спеціальності: отже, оглядово-аналітична функція є аналогом комунікативної в бібліографії.

Оцінювальна функція бібліографічної інформації призначена для розкриття змісту конкретного першоджерела. У випадку бібліометричних профілів оцінюванню підлягає результативність дослідницької діяльності вченого. Сучасна методологія передбачає перехід від формального (кількісного) до експертного (якісного) оцінювання та прогнозування розвитку науки на основі низки бібліометричних показників [5; 7; 8]. Оскільки такий перехід передбачає проведення наукометричних досліджень, то відповідну суспільну функцію бібліометричних профілів доцільно номінувати *наукометричною*.

Зауважимо, що формально-логічна структура двох перших суспільних функцій (наукового декларування та оглядово-аналітичної) допускає можливість їхньої автоматизованої реалізації. Таким чином, наукометрична функція потребує надання пріоритету людині, а не комп'ютеру.

Створення наукових декларацій здійснюється безпосередньо дослідниками або їхніми довіреними особами. Слід зазначити роль бібліотек вишів у здійсненні такої роботи – вони

мають провести відповідні організаційно-методичні заходи для її започаткування та розвитку (підготовку розпоряджень ректорату, проведення профільних занять, надання консультацій тощо). Окрім того, вишівська бібліотека налагоджує канал зв'язку для передавання інформації про створені наукові декларації в інформаційну інституцію, що здійснює їхню акумуляцію та статистичну обробку.

В Україні такою інституцією є Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, яка підтримує інформаційно-аналітичну систему «Бібліометрика української науки» [1; 2]. Станом на середину 2017 р. у ній представлено 32 тис. декларацій дослідників і науково-педагогічних працівників. Така їхня кількість дає змогу стверджувати, що ця система може використовуватися для бібліометричного моніторингу вітчизняної науково-освітньої сфери. Отримати уявлення про структуру цієї сфери і зробити певні висновки щодо її злагодженості чи дисгармонійності дозволяють

наявні у ній алгоритмічно-програмні засоби статистичної обробки даних. Отже, професійні компетенції бібліотекарів (знання каналів комунікації та технологій обробки великих масивів інформації) створюють передумови для ефективного використання цих засобів як інструментів наукометричних досліджень.

Наведемо приклади оглядово-аналітичних матеріалів, одержаних із системи «Бібліометрика української науки», про виши культурно-мистецького профілю. Так, результати комп'ютерного опрацювання системою наявної бібліометричної інформації представлено у вигляді таблиць. Перша з них «Вищі навчальні заклади» містить відомості про загальну кількість бібліометричних профілів, створених працівниками вишів і внесених до «Бібліометрики української науки» за сприяння бібліотек цих ВНЗ, а також про кількість профілів з індексом Гірша ≥ 5 (дані в цій і наступних таблицях наведено станом на кінець серпня 2017 р.).

Табл. 1.

Вищі навчальні заклади

№ п/п	Вищий навчальний заклад	Загальна кількість профілів	Кількість профілів з індексом Гірша ≥ 5
1.	Київський національний університет культури і мистецтв	175	22
2.	Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв	105	7
3.	Харківська державна академія культури	50	18
4.	Харківська державна академія дизайну і мистецтв	50	5
5.	Національна музична академія України імені П. І. Чайковського	24	3
6.	Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського	3	1
7.	Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені Івана Карпенка-Карого	1	0
Усього		408	56

Ранговий розподіл вишів за кількістю створених бібліометричних профілів типовий для системи соціальних комунікацій за рівнем: високий, середній, низький. Водночас слід звернути увагу на те, що в таблиці представлено лише 6 ВНЗ Міністерства культури України з 11-ти (Харківська державна академія дизайну і мистецтв перебуває у підпорядкуванні МОН України). Відсутнім вишам слід

активізуватися в аспекті декларування результативності науково-педагогічної діяльності задля представлення свого наукового доробку українському суспільству.

Розподіл бібліометричних профілів за науковими спеціальностями згідно рубрик *Google Scholar* наведено в таблиці 2 «Рубрики *Google Scholar*».

Табл. 2.

Рубрики Google Scholar

№ п/п	Рубрика Google Scholar	Кількість профілів	%
1.	Етніка та культурологія	75	18
2.	Бібліотечна справа та інформаційні науки	63	16
3.	Музикознавство	47	12
4.	Образотворче мистецтво	39	10
5.	Драма та театральне мистецтво	28	7
6.	Економіка	25	6
7.	Педагогіка	16	4
8.	Мова та література	13	3
9.	Комунікації	13	3
10.	Кіно- та фотомистецтво	7	2
11.	Інші (інформатика, історія, політологія, філософія тощо)	80	19
Усього		406	100

Таким чином, дані з цієї таблиці можуть слугувати джерельною базою для прийняття ректоратами вишів обґрунтованих управлінських рішень щодо подальшого розвитку напрямів дослідницької та науково-педагогічної діяльності.

Первинно бібліометричні профілі створювались для декларування публікаційної активності вчених. Останнім часом набуває поширення практика представлення профілів наукових колективів (кафедр, лабораторій та інших структурних підрозділів університетів). Доцільність висвітлення показників їхньої діяльності вбачається очевидною, адже саме безпосередньо в них проводяться комплексні

дослідження й отримуються нові та узагальнюються наявні знання про природу, людину та суспільство; розробляються наукові засади соціогуманітарного та культурного розвитку країни. На жаль, станом на серпень 2017 р. серед вишів культури і мистецтв результати своєї науково-педагогічної діяльності задекларували лише підрозділи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Пасивною є й діяльність вишів культурно-мистецького профілю зі створення та представлення в бібліометричному просторі їх наукових періодичних видань. Таку ситуацію ілюструє таблиця 3 «Періодичні видання», що містить лише три видання.

Табл. 3.

Періодичні видання

№ п/п	Періодичне видання	Засновник	Кількість бібліографічних посилань	h5-індекс*
1.	Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія	Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв	639	9
2.	Вісник Харківської державної академії культури	Харківська державна академія культури	606	6
3.	Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв	Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв	119	4

* h5-індекс – 5-ти річний індекс Гірша, який визначається кількістю статей у журналі **h** за останні 5 років, на які є посилання в понад **h** публікаціях

Наукова новизна роботи полягає в розвитку синергетичних засад бібліометричного моніторингу діяльності вишів на основі організації взаємодії

наукової спільноти, що фокусується на формуванні первинних бібліометричних даних, і аналітичних структур, завданням яких є опрацювання цих даних.

Висновки. Аналіз виокремлених з «Бібліометрики української науки» даних щодо вишів культурно-мистецького профілю, дає змогу зробити наступні висновки:

– роботи з наукового декларування результатів діяльності науково-педагогічних працівників наразі можна вважати задовільними лише у Київському національному університеті культури і мистецтв, Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв, Національній музичній академії України імені П. І. Чайковського, Харківській державній академії культури та Харківській державній академії дизайну і мистецтв;

– бібліометричному моніторингу показників цитування наукових періодичних видань культурно-мистецького профілю приділяється недостатня увага. Для підвищення впливовості цих видань необхідно розробити організаційно-методичні заходи, спрямовані на їхнє включен-

ня до світових науково-інформаційних систем, насамперед загальнодоступних;

– отримання цілісної бібліометричної картини щодо діяльності вишів культури і мистецтв потребує поглиблення їхньої взаємодії з профільними аналітичними структурами для ефективного використання всіх суспільних функцій бібліометричних профілів: наукового декларування, оглядово-аналітичної та наукометричної.

Таким чином, наукометрична діяльність вишівської бібліотеки має бути зорієнтована на участь у кооперативному формуванні системи наукового декларування та подальшому використанні її сукупних бібліометричних ресурсів при підготовці оглядово-аналітичних матеріалів для експертного оцінювання результативності роботи споріднених ВНЗ.

Апробацію результатів дослідження проведено при аналізі бібліометричних показників вишів України культурно-мистецького профілю.

Список використаних джерел

1. Бібліометрика української науки [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/bpnu/> (20.07.2017).
2. Бібліометрика української науки: інформаційно-аналітична система [текст] / Л. Костенко та ін. // *Бібл. вісн.* – 2014. – № 4. – С. 8–12.
3. Для українських вчених введуть інтелектуальні декларації [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://exchange.iii.ua/uk/news/dlya-ukrayinskih-vchenih-vvedut-intelektualni-deklaraciyi/> (20.07.2017).
4. Картина науки в библиометрических портретах ученых [текст] / Л. И. Костенко, А.°И.°Жабин, Е.°А.°Кухарчук, Т.°В.°Симоненко // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. – 2014. – Вып. 12. – С. 70–78.
5. Копанева В. Наукова бібліотека: від e-каталогу до e-науки [текст] / В. Копанева // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* – 2016. – № 3. – С. 4–10.
6. Коршунов О. П. Библиографоведение : учебник / О. П. Коршунов, Н. К. Леликова, Т. Ф. Лиховид. – Санкт-Петербург : Профессия, 2014. – 288 с.
7. Наукова періодика України та бібліометричні дослідження : [монографія] / Л. Й. Костенко, О.°І.°Жабін, С.°О.°Копанева, Т. В. Симоненко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2014. – 173 с.
8. Наукометрія: методологія та інструментарій [текст] / Л.°Костенко та ін. // *Вісн. Книжкової палати.* – 2015. – № 9. – С. 25–29.
9. Симоненко Т. Наукова декларація – вимога часу [текст] / Т.°Симоненко // *Вісн. Книжкової палати.* – 2017. – № 1. – С. 26–28.
10. Соколов°А.°В. Социальные функции библиотечной и библиографической деятельности [текст] / А.°В.°Соколов // *Науч. и техн. б-ки СССР.* – 1984. – № 6. – С.22–23.

References

1. Bibliometrics of Ukrainian science. (2012). Retrieved from: <http://nbuviar.gov.ua/bpnu/> [in Ukrainian].
2. Kostenko, L., & Kuznetsov A., & Zhabin, A., & Kukharchuk, E., & Symonenko, T. V. (2014). Bibliometrics of Ukrainian science: information-analytical system. *Bibliotechnyy visnyk*, 4, 8-12 [in Ukrainian].
3. For Ukrainian scientists they will introduce intellectual declarations. (2016). Retrieved from: <http://exchange.iii.ua/uk/news/dlya-ukrayinskih-vchenih-vvedut-intelektualni-deklaraciyi/> [in Ukrainian].

4. Kostenko, L. I., & Zhabin, A. I., & Kukharchuk, E. A., & Symonenko, T. V. (2014). The picture of science in the bibliometric portraits of scientists. Libraries of national academies of sciences: problems of functioning, tendencies of development, 12, 70-78 [in Russian].
5. Kopaneva, V. (2016). Scientific Library: From e-Catalogue to e-Science. Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiya, 3, 4-10 [in Ukrainian].
6. Korshunov, O. P., & Lelikova, N. K., & Likhovid, T. F. (2014). Bibliography: a textbook. St. Petersburg: Professyya [in Russian].
7. Kostenko, L. I., & Zhabin, A. I., & Kopaneva, E. A., & Symonenko, T. V. (2014). Scientific periodicals of Ukraine and bibliometrics research. Kiev: NBUV [in Ukrainian].
8. Kostenko, L., & Kuznetsov A., & Zhabin, A., & Kukharchuk, E., & Symonenko, T. V. (2015). Scientometrics: methodology and tools. Visnyk Knyzhkovoyi palaty, 9, 25-29 [in Ukrainian].
9. Symonenko T. (2017). A scientific declaration is a requirement of time. Visnyk Knyzhkovoyi palaty, 1, 26-28 [in Ukrainian].
10. Sokolov, A. V. (1984). Social Functions of Library and Bibliographic Activity. Nauchnye y tekhnicheskyye byblyoteki SSSR, 6, C.22–23 [in Russian].

УДК 378.02:35.073:378+001.2:021.3(045)

З.М. Свердлик

ПРАКТИКООРІЄНТОВАНЕ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ» ЯК СПОСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ІНФОРМАЦІЙНОЇ, БІБЛІОТЕЧНОЇ ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ

Стаття присвячена впровадженню практикоорієнтованих методів викладання курсу «Інформаційно-аналітична діяльність» студентам спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Запропоновано тематичну структуру та зміст навчальної програми із зазначеної дисципліни. **Мета** статті передбачає обґрунтування ефективності виконання практичних вправ і застосування інноваційних форм проведення занять з «Інформаційно-аналітичної діяльності». На думку автора, такий підхід реалізує завдання соціальної комунікації, формують у майбутніх фахівців здатність компетентно управляти інформацією і раціонально її використовувати. **Методологія** дослідження полягає в застосуванні структурно-функціонального аналізу, аналізу документальних інформаційних потоків, вивчення первинної документації, інформаційного моделювання. Зазначений методологічний інструментарій дає змогу піддати аналізу та схарактеризувати процес викладання фахових дисциплін, його вплив на формування професійної компетентності у випускників спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». **Науковою новизною** роботи є розроблена рекомендована структура навчальної програми з курсу «Інформаційно-аналітична діяльність». **Висновки.** Впровадження практичних способів викладання в освітній процес підготовки фахівців соціокультурної сфери сприятиме тому, що після закінчення вищого навчального закладу випускники на достатньому рівні володітимуть прийомами і методами інформаційної аналітики, вмітимуть їх практично застосовувати, будуть готові до роботи в аналітичних центрах, службах, агентствах.

Ключові слова: інформаційно-аналітична діяльність, аналітичний документ, методи інформаційної аналітики, практикоорієнтоване навчання, інформаційно-аналітичне дослідження.